

3.10. OFFSETTING MASS CULTURE AND THE FUTURE OF EDUCATION: CORONA-CRISIS RELATIONS

3.10. ЗГОРТАННЯ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА МАЙБУТНЄ ОСВІТИ: КОРОНАКРИЗОВІ РЕЛЯЦІЇ

Освіта – фундаментальний базис розвитку людського суспільства. У різні часи вона відігравала різні ролі, від передачі первісного соціокультурного досвіду до містка між ретроспекцією минулого і стратегією майбутнього. Не фабрики чи фермерство, не видобуток корисних копалин чи торгівля, – сьогодні освіта може стати продукатором прискороного руху в Західну цивілізаційну модель, або ж залишатися тягарем для інноваційного поступу.

У такому контексті забезпечення якості освіти набуває нових сенсів. В Україні знівечена нанівець попередня система маніфестувала тріумф кількості над якістю, назв над змістом, кон'юнктурності над об'єктивізмом. Вітчизняній освіті достатньо тримати ізоляційну оборону – час розпочати рух, провокує який, зокрема, криза поширення китайського вірусу.

Лихоліття коронавірусної кризи ускладнили становище. На відміну від комерційних організацій і бізнесу, освітянська спільнота, фактично, опинилася сам на сам у нелегкій потребі в навчанні та вихованні нових поколінь.⁵⁴⁷ Особливо важко стало представникам найбільш досвідченого кластеру українських педагогів, не готових до повної діджиталізації своєї професійної діяльності.⁵⁴⁸

Варто відзначити і позитиви переходу на дистанційні «рейки». Плеяда молодих педагогів змогли неабияк розкрити свою педагогічну майстерність з використанням технологій інформатизації та комп'ютеризації навчання.⁵⁴⁹ Велика кількість студентів закладів вищої освіти мали змогу оперативної, безвідривної від своїх придобних осель навчатися, подекуди з не меншою ефективністю, аніж очно.⁵⁵⁰

Педагогічна спільнота також поляризувалася на консерваторів і новаторів. Справедливо відзначимо, що як аргументи про необхідність «живого» спілкування, так і часові й географічні переваги дистанційної освіти мають право на існування.⁵⁵¹ Утім, посткоронавірусний світ (а цей період ще навіть не розпочався) дасть відлік повному згортанню масової культури.

Варто відзначити, що занепад масової культури намітився приблизно к середині десятиліття, що минає. Якщо раніше людство мало справу із всезагальними соціальними, економічними і політичними ідеологемами, на кшталт напрямів музичного мистецтва, що почергово змінювалися з 1960-х років разом із власною популярністю, кінострічок і серіалів, методів управління (або усунення від цього) економікою, лібералізму та нового консерватизму, то сьогодні набувають поширення камеральні способи задоволення власних соціокультурних потреб.⁵⁵² Вікторія масової культури минула з розпадом СРСР і розчиненням біполярної світобудови, коли все західне торжествувало й тішило серця

⁵⁴⁷ Дослідження стану реалізації дистанційного навчання в Україні (березень – квітень 2020). К.: Центр інформаційної освіти ПРО.СВІТ, 2020. 42 с.

⁵⁴⁸ Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. К.: ДСЯО, 2020. 17 с.

⁵⁴⁹ Результати онлайн опитування «Потреби учителів у підвищенні фахового рівня з питань використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину»: аналітичні матеріали. К.: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2020. 25 с.

⁵⁵⁰ Інформаційно-аналітична довідка про результати опитування щодо стану використання технологій дистанційного навчання у закладах вищої освіти України. К.: ДСЯО, 2020. 25 с.

⁵⁵¹ Кузьменко Г., Хорольський О. Масові відкриті онлайн-курси у контексті трансформації вищої освіти України. *Педагогічні науки*. Вип. 63. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. С. 58, 59, 61.

⁵⁵² Ильин А. И. Иерархический конструктор массовой культуры и характер его влияния на субъект. *Вестник НГУ. Серия: Психология*. Т. 3, Вып. 2. Днепропетровск: Изд-во НГУ, 2009. С. 121.

мільйонів людей на планеті. Тоді ж і почалося виродження цієї культури, що поступово втрачало людське обличчя, дух етичного й естетичного.

Із поширенням інтернет-комунікацій, здавалося б, масова культура мала потрапити до кожної оселі, зробив її більш дешевою і легко досяжною. Утім, почався процес невідвортної диференціації аудиторій поціновувачів і шукачів бажаного. Із плином часу все рідше можна зустріти людину, яка б була знайома з тими ж музичними виконавцями чи кінематографічними картинами, що і ти сам. Сформувався настільки строкатий діапазон аудиторій, що виробниками тих чи тих продуктів усе важче стає зробити власний продукт «масовим». Це важко було собі уявити ще в 90-і роки аналогових технологій, де всі водночас прямували стрімголов до перегляду нової серії всіма улюбленого серіалу, шукали аудіокасету з піснею, яку б ще не викупили безліч охочих.

Ми живимо в цифровому світі й ще не помічали цього. Тривалий час все ще збережені основні соціальні інституції, традиції періодизації й таргетування періодів людського життя: від школи до університету, від сім'ї і кар'єрного росту до пенсійного віку й очікуваного відпочинку. Натомість, подібно творам мистецтва, це все також не залишиться осторонь. Китайський вірус став не лише вірусом у біологічному розумінні цього слова, а ще й вірусом, що спровокує найперше – це перегляд освітніх практик і їхніх форм на такі, що будуть більше відповідати вимогам часу і власним вимогам замовника – отримувача компетенцій. Якщо раніше держава, міністерство або суто університет диктували правила гри, то сьогодні індивіди та їх міні-групи опиняться в ролі рекрутерів знань. Освітні системи будуть вимушені зробити крок назад, відійдуть від «конвеєра» освітніх практик.

Це серйозний виклик, що постає перед системою освіти і потребує головного – мобільності та гнучкості її основного гравця – педагога-фахівця. Тепер він стане об'єктом рекрутингу, а не учень. Умови, в яких опинилася система освіти коротко може бути охарактеризована питанням: «Навіщо мені їхати 300 км від власної домівки, якщо просто увімкнувши девайс можна отримати знання від провідних вчених галузі, що знаходяться за тисячі кілометрів від мене?». Наставник буде змушений часто пристосовуватися до потреб «клієнта», або часто міняти місце своєї діяльності, або ж залишити свою справу більшим «пристосуванцям». Можна навести безліч спростовуючих і дидактично-виховних аргументів не на користь такої думці, але вони не спрацюють. Усе тому, що процес комунікативної взаємодії між людьми майже повністю змістився у площину інтернет-мереж. Додайте до цього успішні розвідки про особливості поколінь «Зумерів» і «Альфа», феномен «Хікікоморі», що явно простежується навіть у «Міленіалів», і потреба у живому спілкуванні зупиниться десь на 2050 році.⁵⁵³

Штамування дипломів у всіх країнах без винятку, нерівномірний розподіл матеріальних благ на планеті, природна нерівність різних соціальних верств показують, що ліберальна освітня модель однаково нездатна жодним чином підвищити матеріальний добробут всіх без винятку. Можна констатувати, що освіта в її формалізованому сьогоdnішньому вимірі не зможе існувати далі. Вона вже давно стала розімкнутою в циклі «викладач-учень». Економічні процеси чітко стверджують, що за нових умов зовсім не потрібні така кількість вчителів і викладачів, а виродження цієї соціальної ролі в «менторів», «коучів», «фасилітаторів» та інших ще більше ставлять під питання їхнє існування. Освіта вдома від обмеженої кількості професіоналів – лише питання часу, коли можлива революція в освіті призведе до небачених раніше проявів. Далі наведемо приклади двох різних, але карколомно пов'язаних мейнстримів, що неодмінно вплинуть на освіту майбутнього.

По-перше, наголосимо на посиленні останнім часом популярності ігрових технологій у навчальній діяльності. Зовсім недавно вони вимагали тривалої підготовки вчителя, майже «диригування» цим процесом і відповідного інструктажу учнів. Дидактика стверджує, що масштабні ігрові уроки варто готувати декілька тижнів, попередивши за такий же час про це

⁵⁵³ Носова С. С., Кужелева-Саган И. П. Молодежь в сетевом информационно-коммуникативном обществе: зарубежные подходы к изучению проблемы. Сибирский психологический журнал. Вып. 49. Томск: Томский государственный университет, 2013. С. 87.

і дітей. Саме тому вони нерідко ставали інструментом лише для відкритих публічних уроків. Однак сьогодні, з розвитком технологій і поширенням гаджетів, що їх підтримують, ігрові практики едукативні (так звані «едьютеймент» – навчання без примусу) стали звичним явищем (звичайно, якщо педагог намагається сконцентрувати увагу своїх учнів, що наразі менше, аніж у їхніх однолітків ще декілька років тому).⁵⁵⁴

По-друге, в сучасному кіномистецтві набули поширення не лише створення аудіовізуальних ефектів за допомогою комп'ютерних технологій, а і реплікації загалом акторів, безпосередні зйомки яких в кадрі неможливі. Ні, мова йде не про каскадерів чи гастролі. Ми маємо на увазі акторів, що вже відійшли за світи, але продовжують «зніматися» у стрічках, поповнюючи власну фільмографію і матеріальні статки родини. Так, технології CGI дали змогу фанатам «Зоряних війн» насолодитися акторською грою Пітера Кушинга у спін-оффі «Вигнанець один» (герой фільму вперше з'явився у 1977 році в першому фільмі саги), що вийшов на екрани у 2016 році. Сам актор помер у 1994, натомість за використання його образу у даній кінострічці родичі отримали чималий гонорар.⁵⁵⁵

Можна задатися питанням, як пов'язані перше і друге. Отже, наступним етапом революції в освіті може стати поєднання геймінгу з «акторською грою» професіонала-практика на екрані вашого смартфона чи окулярів штучної реальності. Це буде ще одна революція, коли вчителі й школи з їхніми хворобами, бійками, не завжди якісною їжею з їдалень, можливим сколіозом та іншими психологічними й фізичними дискомфортом стануть просто не потрібними. Освіта може перетворитися на звичайний математичний алгоритм з енциклопедичним потенціалом «оракулів» Гугла чи Вікіпедії. Для широких верств населення це може стати справжньою «панацеєю» – дешевим рішенням, що потребуватиме мінімуму зусиль і часу. Подібні експерименти вже пройшли в Україні, щоправда за поки що більш архаїчних технологій телешколи.⁵⁵⁶ Зміст такої освіти також передбачуваний: деякі педагоги відкрито стверджують, що немає потреби у вихованні й навчанні «всесібно розвиненої особистості», а тому й освітні компоненти будуть лише під ті «боки», яких потребуватиме «замовник».

Може здатися, що все це звучить надрадикально і нереалістично. Рівно так звучала новина про винайдення друкарського верстату Гутенберга у XVI столітті, коли можна було з небаченими раніше темпами розповсюджувати інформацію на всі боки світу. Ця подія тоді спричинила справжні цивілізаційні зсуви, ефект від яких відчутний і сьогодні. Підкреслимо, що все це – «бездушні» книжки від «бездушного» верстата, не рукопис чи давній манускрипт, підготовлений каліграфом.⁵⁵⁷

Звичайно, не варто тішити себе ілюзіями щодо якості такої освіти. Передусім, вона і надалі потребуватиме здобувача, зацікавленого у подоланні формальних вимог до опанування професією. Різниця лише полягатиме в тому, що отримуючи роботу, ви вже не будете демонструвати працедавцю власний диплом, а виконуватимете тест на володіння необхідними якостями і компетентностями. Інтенсифікація знання зупиниться рівно на цій миті. Консервація соціально-політичних інститутів посилиться завдяки інертності мас, що від природи зацікавлена у спрощенні власного життя і комфорту. Алгоритмізована освіта не зможе вичерпно виконати функцію гуманітарного знання – плеканні аналізу і синтезу понять і категорій ментального, метафізичного.

Інша справа – винятки. Це ті, хто потребуватиме останнього – творчості, глибинного розуміння природи і сутності речей, реальності, світу й світобуття. Нове Середньовіччя з його релігією даних і алгоритмів буде невпинно пригнічувати потуги до ніби «лептонних» занять. Тому їм, засланцям від науки і мистецтва доведеться повернутися до «келій»,

⁵⁵⁴ De Vary Sh. Educational Gaming. Interactive Edutainment. Distance learning For Educators, Trainers and Leaders. 2008. Vol. 5. Iss. 3. Number 3. Boston, Information Age Publishing. P. 38.

⁵⁵⁵ Lincoln Kevin. How Did Rogue One Legally Re-create the Late Peter Cushing? New York Magazine.

⁵⁵⁶ Ржеутська Лілія. Школа в телевізорі. Як в Україні під час карантину вчитимуть дітей по ТБ. Deutsche Welle.

⁵⁵⁷ Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним. К.: Наш формат, 2017. С. 100-102.

навчаючи напівлегально або ж навчаючи невеличкий прошарок еліти, що лише вдома не пропагуватиме ідей «універсальності» знання. Учорашній «оракул» – Гугл вже сьогодні стає через рекламу нашим порадиником у виборі товарів, приготуванні їжі та іншого, але завтра він може стати справжнім диктатором: яку інформацію надати і в якому обсязі її буде достатньо для вас, чому навчити, а що залишити за дужками.

Насамкінець, далі людство може перейти на етап когнітивної революції, запропонованої Ювал Ноем Харарі. Через імплантування комп'ютерних схем до мозку людини вже зовсім незабаром можна буде раз і назавжди покінчити з обмеженостями параметрів людської психіки, досягнувши залежно від мети надздатності навчатися чи надпокірності. Вочевидь, біотехнології мозку, які вивчають просто зараз в провідних лабораторіях світу, не будуть загальнодоступними, скористатися ними зможуть лише «обрані».⁵⁵⁸ Всім іншим буде запропонований більш «комфортний» і «гуманний» варіант здобуття освіти. Проте це вже футурологія, користуючись якою важко відділити об'єктивну детермінованість майбутнього від фантазій автора.

З огляду на викладене, підсумуємо, що нині в період загострення коронакризи у світі сформувалися конкретні парадигми подальшого розвитку едукативних систем. Подібно згортанню масової культури, що почалося наприкінці минулого століття, починаються неминучі процеси переорієнтації освіти в суто деформалізовану, практикоорієнтовану площину, що заперечуватиме складне теоретизування і академізм. Конкретно компетентісно таргетована освіта може стати лише «застосунком» на стільниковому пристрої майбутніх поколінь, де навчання буде максимально квестизовано та алгоритмізовано. У контексті теорії пришвидшеного розвитку технологій (технологічної сингулярності) людство може кардинально переоблаштувати культуру здобуття знань і компетентностей, звівши їх або до виконання формалізованих комп'ютерних алгоритмів, або до «закритих» спільнот елітарних знань. Останнім «тектонічним зсувом» в освіті може стати використання біотехнологій майбутнього, посилення в рази пізнавальних функцій організму людини і, як наслідок – видової когнітивної революції.

Література

1. Analitichna dovidka shchodo orhanizatsii dystantsiinoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh karantynu (2020) [Analytical information on the organization of distance learning in general secondary education in quarantine]. Kyiv: DSIaO [in Ukrainian].
2. De Vary, Sh. (2008). Educational Gaming. Interactive Edutainment. *Distance learning For Educators, Trainers and Leaders*. 2008. Vol. 5. Iss. 3. Number 3. 35-44 [in English].
3. Doslidzhennia stanu realizatsii dystantsiinoho navchannia v Ukraini (berezen – kviten 2020) (2020) [Study of the state of implementation of distance learning in Ukraine (March – April 2020)]. Kyiv: Центр інформаційної освіти [in Ukrainian].
4. Ferhison, Nil (2017). Tsyvilizatsiia. Yak Zakhid stav uspishnym [Ferguson Neil. Civilization. The West and the rest]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
5. Informatsiino-analitichna dovidka pro rezultaty opytuvannia shchodo stanu vykorystannia tekhnologii dystantsiinoho navchannia u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy (2020) [Information and analytical report on the results of the survey on the state of use of distance learning technologies in higher education institutions of Ukraine]. Kyiv: DSIaO [in Ukrainian].
6. Kharari, Yu. N. (2018). Homo Deus. Za lashtunkamy maibutnoho [Homo Deus. A brief history of tomorrow]. Kyiv: Fors Ukraina [in Ukrainian].
7. Kuzmenko, H., Khorolskyi, O. (2015) Masovi vidkryti onlain-kursy u konteksti transformatsii vyshchoi osvity Ukrainy [Mass open online courses in the context of the transformation of higher education in Ukraine]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*. Iss. 63. 56-61 [in Ukrainian].

⁵⁵⁸ Харарі Ю. Н. Homo Deus. За лаштунками майбутнього. Київ: Форс Україна, 2018. С. 352-354.

8. Lincoln Kevin. How Did Rogue One Legally Re-create the Late Peter Cushing? *New York Magazine, Vulture*. Retrieved from: <https://www.vulture.com/2016/12/rogue-one-peter-cushing-digital-likeness.html> [in English].

9. Nosova, S. S., Kuzheleva-Sagan, I. P. (2013). Molodezh v setevom informatsionno-kommunikativnom obschestve: zarubezhnyie podhodyi k izucheniyu problemyi [Youth in a networked information and communication society: foreign approaches to the study of the problem]. *Sibirskiy psihologicheskii zhurnal – Siberian Psychological Journal*. Iss. 49. 85-96 [in Russian].

10. Rezultaty onlain opytuvannia «Potreby uchyteliv u pidvyshchenni fakhovoho rivnia z pytan vykorystannia tsyfrovyykh zasobiv ta IKT v umovakh karantynu»: analitychni materialy (2020) [Results of the online survey "Teachers' needs to improve the professional level on the use of digital tools and ICT in quarantine": analytical materials]. Kyiv: Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

11. Rzhetska, Liliia. Shkola v televizori. Yak v Ukraini pid chas karantynu vchytymut ditei po TB (2020) [School on TV. How children will be taught on TV during quarantine in Ukraine]. *Deutsche Welle*. Retrieved from:

<https://www.dw.com/uk/%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0-%D0%B2-%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%BE%D1%80%D1%96-%D1%8F%D0%BA-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4-%D1%87%D0%B0%D1%81-%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%83-%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9-%D0%BF%D0%BE-%D1%82%D0%B1/a-53027939> [in Ukrainian].

12. Ylyn, A. Y. (2009). Yerarkhycheskyi konstrukt massovoi kultur y kharakter eho vlyianyia na subekt [The hierarchical construct of mass cultures and the nature of its influence on the subject]. *Vestnyk NHU. Seryia: Psykholohyia – NSU Bulletin. Series: Psychology*. V. 3, Iss. 2. 116-122 [in Russian].